

**СИСТЕМА РОБОТИ КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ «ОБЛАСНИЙ
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ
«СОНЯЧНИЙ ДІМ» ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ З
ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ**

Дипломна робота з соціальної педагогіки
(освітньо-кваліфікаційний
рівень «Магістр»)

студентки 7 курсу 70 групи

галузі знань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

8.01010601 Соціальна педагогіка

Бабич Олени Вікторівни

Керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент **О. Л. Остапчук.**

Рецензент: завідувач кафедри педагогіки

Криворізького педагогічного інституту,

ДВНЗ «Криворізький національний

університет», доктор педагогічних наук,

професор Т.О. Дороніна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ДЕАВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	7
1.1. Категоріально-понятійний апарат наукового дослідження.....	7
1.2. Психолого-педагогічна характеристика підліткового віку.....	16
1.3. Соціальні чинники як передумови влаштування неповнолітніх до центру соціально-психологічної реабілітації дітей.....	23
1.4. Психофізіологічні фактори виникнення девіантної поведінки неповнолітніх.....	35
Висновки до розділу 1.....	47
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	48
2.1. Характеристика центру соціально-психологічної реабілітації дітей як закладу соціального захисту.....	48
2.2. Особливості діяльності соціально-психологічної служби з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки, в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім».....	54
2.3. Особливості діяльності вихователів з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки, в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім».....	58
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ РОБОТИ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ «СОНЯЧНИЙ ДІМ» З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	68
3.1. Програма емпіричного дослідження.....	68
3.2. Аналіз результатів дослідження системи роботи центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.....	71
3.3. Програма посилення потенціалу фахівців центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з питань роботи з девіантними підлітками..	79

Висновки до розділу 3.....	82
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Аналіз діяльності закладів соціального захисту для підлітків з проявами девіантної поведінки, які опинилися в складних життєвих обставинах, засвідчує існування комплексу матеріальних, кадрових та інших проблем, що обумовлює недостатній рівень подолання в дітей даної категорії агресивності, тривожності, дезадаптації, асоціальних вчинків. Оскільки заклади такого типу в нашій державі почали створюватися недавно, постала гостра проблема підготовки вихователів до роботи з дітьми, які мають прояви девіантної поведінки та дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, що вимагає у педагогів та соціально-психологічної служби центру певних особистісних якостей, професійних знань, умінь, навичок, пошуку ними нових форм, методів, прийомів та засобів роботи з означеною цільовою категорією.

Проблеми девіантності, а також теоретичні обґрунтування девіантної поведінки становили в різний час науковий інтерес таких зарубіжних учених, як Р. Мертон, І. Гофман, Е. Еріксон, Е. Уїлсон, Г. Салліван, А. Маслоу. Цю ж проблематику висвітлювали у своїх працях вітчизняні учені А. Александров, Л. Божович, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Менделєвич, Г. Аванесов, В. Кудрявцев, та ін. Для розмежування виявів існування сутності девіантної поведінки велике значення мають праці Д. Фаррінгтона, Д. Веста, Л. Робінса, У. Шелдона, В. Степанова та ін.

Підлітковий вік займає важливе місце в загальному процесі онтогенезу; ці питання докладно розкрито в роботах К. Абульханова-Славської [1], Б. Ананьєва [2], М. Боришевського [3], Л. Божович, А. Брушлинського [4], Л. Виготського [5], О. Киричука [8], Є. Климова [9], Г. Костюка [15], С. Максименка [10], Ж. Піаже [18], В. Семиченко [17], Ст. Холла [14] та ін.

Дана тема є актуальною з огляду на схильність до девіантної поведінки підлітків, які потрапляють до центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім».

Об'єкт дослідження – діяльність комунальної установи «Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» Житомирської обласної ради.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи роботи соціально-психологічної служби, вихователів та адміністрації центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

Мета дослідження – дослідити систему роботи Комунальної установи «Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» Житомирської обласної ради з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

Відповідно до мети дослідження були визначені **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми девіантної поведінки підлітків та охарактеризувати систему роботи центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

2. Дослідити зміст, форми й методи роботи центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

3. Розробити програму посилення потенціалу фахівців центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з питань роботи з девіантними підлітками.

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення й аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури з питань девіантної поведінки підлітків та особливостей діяльності центру соціально-психологічної реабілітації дітей з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки, аналіз понятійно-термінологічної системи; *емпіричні* – методика визначення схильності до девіантної поведінки М. Горської; глибинне інтерв'ю «Робота соціально-психологічної служби центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки»; фокус-група «Специфіка виховної роботи з підлітками, які мають прояви

девіантної поведінки, в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім».

Публікації:

1. Бабич.О.В. Особливості виховної роботи Комунальної установи «Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім»// Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник наукових робіт викладачів та студентів / за заг. ред. Н. П. Павлик]. — Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017. — Вид. 7. — 116 с. — С. 49-52

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел 61. Робота викладена на 99 сторінках друкованого тексту та 8 сторінок додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Відповідно до першого завдання, здійснено теоретичний аналіз проблеми девіантної поведінки підлітків та охарактеризовано систему роботи центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

З'ясовано, що більшість підлітків, які потрапляють до Центру, схильні до девіантної поведінки та потребують подальшої комплексної роботи.

Девіантна поведінка є найпоширенішою поведінкою сьогодення серед підлітків. Вихователям доцільно використовувати різні форми і методи роботи з даною категорією підлітків, для уникнення девіантних проявів у поведінці між різними статусами учасників виховного процесу, а саме «вихователь-підліток», «підліток-одноліток».

Комунальна установа «Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» Житомирської обласної ради-заклад соціального захисту, розрахований до 50 дітей, створюється для тривалого (стаціонарного) перебування дітей з області віком від 3 до 18 років з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.

Встановлено, що у підлітків проявляються девіантні прояви у поведінці, вони конфліктують з однолітками та дорослими, провокують на бійки, крадуть чужі речі та схильні до шкідливих звичок.

2. Відповідно до другого завдання, досліджено зміст, форми й методи роботи центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

Проведено емпіричне дослідження. Використано такий інструментарій: фокус-група «Діяльність педагогічних працівників з девіантними підлітками в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей»; глибинне інтерв'ю «Діяльність соціально-психологічної служби з девіантними підлітками»; методика схильності до девіантної поведінки М. Горської.

Результати за методикою М. Горської засвідчили, що в центрі соціально-психологічної реабілітації є підлітки з високим рівнем схильності до девіантної поведінки.

Аналізуючи результати дослідження професійної діяльності соціально-психологічної служби центру можна зробити такий висновок, що у своїй роботі з даною категорією дітей фахівці спочатку надають перевагу індивідуальним формам роботи, а потім груповим в комплексі, психокорекційним заняттям на яких розігруються складні для присутніх підлітків ситуації, а також проводяться тренінги.

Результати дослідження професійної діяльності вихователів, дозволяють зробити такі висновки: у роботі з даною категорією дітей часто виникають суперечки і непорозуміння, бо вони не сприймають думку дорослого, а заперечують будь-які норми та правила. Вихователі центру також проводять індивідуальну та групову роботу. Індивідуальні бесіди щодо порушення поведінкових норм, групові тренінги з профілактики негативних звичок.

3. Відповідно до третього завдання, розроблено програму посилення потенціалу фахів центру соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки.

Запропонована Програма передбачає такі форми роботи, як тематичне коло, майстер-клас, методичне зібрання, «світове кафе», екскурсія по установах соціального типу. Теми спрямовані на подолання виявлених у процесі емпіричного дослідження проблем: етичних, комунікаційних, механізму внутрішньої взаємодії та зовнішньої співпраці, ефективних практик роботи – дій, спрямованих на підвищення результативності роботи з підлітками, які мають девіантну поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамова Г.С. Вікова психологія: Навчальний посібник для студентів вузів. / Г. С. Абрамова. – Єкатеринбург.: Ділова книга, 2002 р., – 704 с.
2. Андреев Н. А. Асоциальное поведение несовершеннолетних. / Н. А. Андреев, Ю. В. Араканов. – Самара : Изд-во Самарского юрид. ин-та Минюста России, 2001. – 153 с.
3. Андреева Г. М. Социальная психология. Учебник для высших учреждений. / Г. М. Андреева.– М. : Аспект Пресс, 2001. –290 с.
4. Антонян Ю.М. Злочинність і психічні аномалії. / Ю. М. Антонян. – М. : Наука, 1987. –211 с.
5. Бабенко І. Г. Соціально-педагогічна реабілітація бездоглядних дітей: Навчально-методичний посібник / І. Г. Бабенко, В. М. Мишківська, Н. П. Павлик. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2006.– 200с.
6. Балакирева О.М. Профілактика вживання алкоголю, наркотиків і токсичних речовин серед молоді / О. М. Балакирева, П. Ю. Дупленко, Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. – Вип. 7. – К.: НТЗФ «Студцентр», 1998. – С. 34-38.
7. Бех І. Д. Психологічний аналіз довільної поведінки особистості // Психологія: Наук.-метод, зб. / Редкол.: О. В. Киричук (відп. ред.) та ін. – К. : Освіта, 1993. – С. 45-48.
8. Білецький В. В. Соціальна філософія та філософія історії / В. В. Білецький – Донецьк, 2002. – 18 с.
9. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : Курс лекцій. О. І. Бондарчук – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
- 10.Ветров Н. И. Профилактика правонарушений среди молодежи. Н. И. Ветров. – М. : Наука, 1980. – 89 с.
- 11.Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org>
- 12.Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения как специальная социологическая теория / Я. И. Гишинский // Социс. – 1991. – №4. – С. 23-27.
- 13.Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації[Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.kyiv->

oblosvita.gov.ua/poradi/batko/67-batkam-statti/366-osoblivosti-vikovikh-kriz-pidlitkovogo-viku

14. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості: Навч. посіб. / О. Ю. Дроздов, М. А. Скок. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2000. – 156 с.
15. Дуткевич Т.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.
16. Життєві кризи особистості: Наук.-методичний посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмоков (керівники авторського колективу) та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – Ч. 1: Психологія життєвих криз особистості.
17. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Е.В.Змановская. – М.: изд. центр «Академия», 2003. – 288с.
18. Інформація обласних служб у справах дітей про апробовані методики та досвід роботи психологів у центрах соціально-психологічної реабілітації (Хмельницька, Івано-Франківська, Черкаська, Чернігівська, Миколаївська, Житомирська, Вінницька, Закарпатська області). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10590>
19. Кавалеров А. І. Молодіжне середовище в його девіантному вимірі: Монографія. / А. І. Кавалеров, В. О. Довгополук, А. А. Кавалеров. – Одеса: Астропринт, 2005. – 128 с.
20. Капська А. Й. та ін. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; Заг. ред.: І. Зверєвої та Г. Лактіонової. – К, 2001. – 129 с.
21. Ківенко Н. В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Монографія. / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2002. – 134 с.
22. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения. / Ю. А. Клейберг. – М. : ТЦ “Сфера”, 2003. – 160 с.

- 23.Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навч. посібник. / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлебик. – К. : Знання, 1997. – 392 с.
- 24.. Козлов Т. И. Профилактика правонарушений несовершеннолетних. / Т. И. Козлов– К.: Юридическая литература, 1990. – 156 с.
- 25.Козубовська І. В. Особливості професійно-педагогічного спілкування з важковиховуваними дітьми молодшого шкільного віку. / І. В. Козубовська, Г. В. Товканець.– Ужгород: УжДУ, 1999. – 92 с.
- 26.Кон И. С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. / И. С. Кон. — М. : Просвещение, 1989. — 255 с.
- 27.Корытченкова Н. И. Влияние стилей семейных отношений на агрессивность личности ребёнка / Н. И. Корытченкова. – М. : РГБ, 2003. – 179 с.
- 28.Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения / А. Коэн // Социология сегодня. – М., 1985 С. 520–521
- 29.Кукушин В. С. Теория и методика воспитательной работы: Учеб.пособ. / В. С. Кукушин. – Ростов на Дону : Издательский центр "МарТ", 2002. – 320 с.
- 30.Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: Навч. посібник. / В. П. Лютий.– К, 2000. – 51 с.
- 31.Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки :Навч.посіб. / Н. Ю. Максимова. — К. : ВПУ “Київський університет”, 2002. — 308 с.
- 32.Мачуська І. Міжособистісне спілкування підлітків / І. Мачуська // Шкільний світ. – 2007. – Трав. (№ 17). – С. 1-11.
- 33.Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения. / В. Д. Менделевич. – М. : МЕДпресс, 2001. – 167 с.
- 34.Овчарова Р. Р. Практическая психология в начальной школе. / Р. Р. Овчарова. —М. : ТЦ “Сфера”, 1998. — 240 с.
- 35.Орбан-Лембрик Л. Б. Спілкування як соціально-психологічний феномен / Л. Б. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. — Вип. 8. — Ч. 1. — Івано-Франківськ, 2003. — С 3-10.
- 36.Підліток: як йому допомогти / Упоряд. Т. Гончаренко. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 120 с.

37. Походенко С. В. Особливості соціалізації підлітків у мікросередовищі. / С. В. Походенко // Проблеми соціалізації сучасних підлітків. — Запоріжжя. — 1998. — С.6-56.
38. Психологія і етика ділового спілкування [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://studme.com.ua/182910217318/etika_i_estetika/stadii_professionalnogo_vygoraniya_gruppy_riska.htm
39. Психолого-педагогічні роботи з «дітьми-вулиці». / За ред. Толстоухової С. В., Пінчук І. М. — К. : ІДЦ ССМ, 2000. — 89 с.
40. П'ятаков Є.В. “Важкий” підліток: чому в нього з’являються кримінальні установки? / Є. Пятаков // Народне освіту. — 2004. — № 4. — З. 242-250.
41. Развитие личности ребенка: Пер. с англ. / Под ред. А. Фонарева. — М. : Прогресс, 1987. — 211 с.
42. Реан А.А. Психологія людини від народження на смерть. / А. А. Реан. — СПб.:прайм —ЕВРОЗНАК, 2002. —656с.
43. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка : Методичний посібник. — Житомир : Житомир.держ.пед.ун-т, 2002. — 260 с.
44. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л.В.Долинська, З. В. Огороднійчук. — К.: Просвіта, 2001. — 416с.
45. Смелзер Н. Социология / Нейл Смелзер. — М. : ТЦ “Сфера” 2004. —203 с.
46. Соціальна робота в Україні: теорія та практика (Практична психологія у соціальній роботі): Посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді. / За ред. А.Я. Ходорчук.— К.: ДЦССМ, 2003.— 264 с.
47. Соціальна робота з дітьми девіантної поведінки: Матеріали науково-практичної конференції / Відп. Ред. П.Д. Павленок. — М., 1997. 121 с.
48. Соціальні служби - родині: Розвиток нових підходів в Україні / За ред. І. М. Григи, Т. В. Семигіної. — К. : Знання, 2002. — 128 с.
49. Технологии социальной работы: Учебник / Под общ. ред. проф. Е. И. Холостовой. — М. : Наука, 2001. — 400 с.

50. Технології соціально-педагогічної роботи: Навч. посібник / За заг. ред. проф. А. Й. Капської. – К., 2000. – 372 с.
51. Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>
52. Тлумачний словник термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://semestr.com.ua/book_430_glava_57_Tlumachnijj_slovnik_terminiv.html
53. Харченко С.Я. Робота соціального педагога з дітьми девіантної поведінки. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 2-ге вид. – 143с.
54. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. / Л. Хьелл, Д. Зиглер. — СПб.: Питер Ком, 1998. — 608 с.
55. Черняева С. А. Психотерапевтические сказки и игры. / С. А. Черняева. – СПб.: Речь, 2003 – 189 с.
56. Шулигіна Р.А. Проблема комунікативної культури у процесі виховання: психолого-педагогічний аспект / Р. А. Шулигіна // Мовна освіта в контексті Болонських реалій: Тези доповідей наукової конференції кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 24-25 лютого 2005 р. / Відп. ред. А.М. Чернуха. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – С. 107-108.
57. Эйдемиллер Э., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. / Э. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – 2-е изд., расш. и доп. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с.
58. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнейдер – М. : Академический Проект, Трикста – 2005 – 309 с.
59. Damron-Bell J. The development of deviant behavior in adolescents: the influence of student characteristics and school climate / Jessica Damron-Bell B.A.: a Dissertation Submitted – Eastern Kentucky University. – Kentucky, December 2011. – 85 p.
60. Kaplan H. B. Deviant Behaviour in Defense of Self / H. B. Kaplan. – N. Y –L., 1980. – 255p.

61.Lipman M. Thinking in Education. 2nd ed / M. Lipman. – Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2003. – 304 p.